

Ljudski lik kroz razvojne faze dječjeg likovnog stvaralaštva

Domitrović, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:761915>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Kristina Domitrović

LJUDSKI LIK KROZ RAZVOJNE FAZE DJEČJEG LIKOVNOG
STVARALAŠTVA

Diplomski rad

Zagreb, lipanj, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Kristina Domitrović

LJUDSKI LIK KROZ RAZVOJNE FAZE DJEČJEG LIKOVNOG
STVARALAŠTVA

Diplomski rad

Mentor rada :

prof. dr. art. Antonija Balić – Šimrak

Zagreb, lipanj, 2023.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi rada istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Faze razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva	3
2.1. Faza šaranja (1. – 3. godina života)	3
2.2. Faza istraživanja složenim simbolima (4. – 6. godine života)	4
2.3. Faza intelektualnog realizma (7. – 10. godina života)	5
2.4. Faza vizualnog realizma (10. – 14. godina života)	6
3. Likovni materijali i tehnike	7
3.1. Crtačke likovne tehnike	7
3.1.1. Olovka	7
3.1.2. Flomaster	10
3.2. Slikarske likovne tehnike	12
3.2.1. 2. Pastel	12
3.2.2. Tempera	14
3.2.3. .Kolaž	16
3.3. Tehnike prostorno plastičnog oblikovanja	18
3.3.1. Plastelin	18
3.3.2. Žica	19
4. Istraživanje	21
4.1. Analiza anketa	25
5. Zaključak	26
6. Literatura	29

SAŽETAK

Dijete se zbog svoje urođene unutarnje potrebe kao i zbog užitka istraživanja svoje okoline i samog sebe spontano izražava. Ovu sposobnost djeca razvijaju iz svog prirodnog potencijala. Dječji izraz karakterizira spontanost, skladnost, ritmičnost. Crtajući i slikajući dijete ima potpunu slobodu za izražavanje svojih misli i osjećaja. Tako spaja realistični svijet i svoj maštoviti svijet. Tijekom rane i predškolske dobi, likovne aktivnosti potiču dječje kreativne sposobnosti u određenoj razvojnoj dobi. Picassova izreka „Sva su djeca umjetnici. Problem je u tome kako da ostanu umjetnici i onda kada odrastu.“ (Slunjski, 2013, 49) odnosi se na spontanost i iskrenost koja je utkana u dječjim radovima , koja se gradi ili oslabljuje onoliko koliko damo ili uskratimo svakom pojedincu.

U ovom diplomskom radu opisat ću faze dječjeg likovnog stvaralaštva od najranije dobi pa sve do završetka djetinjstva. Zatim ću opisati crtačke likovne tehnike (olovka, flomaster), slikarske likovne tehnike (pastel, tempera, kolaž) i tehnike prostorno plastičnog oblikovanja (plastelin, žica). Svaka od opisanih tehnika biti će popraćena izvornim dječjim radovima nastalim tijekom pedagoške godine 2022./2023. Radovi su rezultati raznih aktivnosti na temu „Ljudsko tijelo“ i „To sam ja“ provedenih u skupinama različite dobi dječjeg vrtića Bistrac iz Ogulina.

U sklopu ovog rada provedena su dva istraživanja anketnom metodom (istraživanje kod roditelja i istraživanje kod odgojitelja). Iznjet ću rezultate istraživanja te ih usporediti i obraditi. Na kraju diplomskog rada ispisati ću svoje zaključke na temelju pročitane literature i rezultata istraživanja.

Ključne riječi : dijete, likovno stvaralaštvo, likovne tehnike

SUMMARY

THE HUMAN CHARACTER THROUGH THE DEVELOPMENTAL STAGES OF CHILDREN'S ART CREATION

A child expresses itself spontaneously due to its innate inner need as well as the pleasure of exploring its surroundings and itself. Children develop this ability from their natural potential. Children's expression is characterized by spontaneity, harmony, rhythmicity. By drawing and painting, the child has complete freedom to express his thoughts and feelings. Thus, he combines the realistic world and his imaginative world. During the early and preschool years, art activities encourage children's creative abilities at a certain developmental age. Picasso's saying "All children are artists." The problem is how to remain artists even when they grow up." (Slunjski, 2013, 49) refers to the spontaneity and sincerity that is woven into children's works, which is built or weakened as much as we give or deny each individual.

In this thesis, I will describe the stages of children's artistic creation from the earliest age until the end of childhood. Next, I will describe drawing art techniques (pencil, felt-tip pen), painting art techniques (pastel, tempera, collage) and spatial plastic modeling techniques (plasticine, wire). Each of the described techniques will be accompanied by original children's works created during the pedagogical year 2022/2023. The works are the results of various activities on the topic "The human body" and "That's me" carried out in groups of different ages.

As part of this work, two surveys were conducted using the survey method (survey with parents and survey with educators). I will present the results of the research and compare and process them. At the end of the thesis, I will write my conclusions based on the literature read and research results.

Key words : child, artistic creativity, artistic techniques

1. UVOD

Djeca su od najranije dobi sposobna stvarati na svoj specifičan i individualan način. Kroz likovnost komuniciraju sa svojom okolinom. Kako bi što duže očuvali tu sposobnost, važno je da im omogućimo da samostalno istražuju i eksperimentiraju sa raznim materijalima, tehnikama i načinima stvaranja. Kako likovni jezik smatramo oblikom komunikacije tako i on ima svoje simbole, strukturu, funkciju i značenje. Likovni simboli izražavaju neposredne i trenutne sadržaje a javljaju se spontano i prirodno. Prvi likovni simbol u najranijoj dobi (oko 2.godine života) je linija. Linija simbolizira događanje, kretanje. Kada dijete crta linije tada možemo reći da ono slijedi sliku nekog događaja odnosno da ga ponovno pokreće i stvara. Poglede življenja i postojanja djeca izražavaju različitim vrstama linija. Kružće linije izražavaju kretanje prostorom. „Vibrirajuće/treperave linije najčešće izražavaju unutrašnju živost nečega, ono unutrašnje, vanjskom oku nevidljivo treperenje života“. (Belamarić D., 1986.,16) Sadržaji kojima se dijete u početku svog likovnog izražavanja bavi nisu određeni predmeti već doživljaj određenog zbivanja u okolini. Također u likovne simbole ubrajamo još i šaranje, mrlje, točkice i crtice – niz, ravne linije, horizontalne linije, vertikalne linije, kose linije. Mrlje nastaju iz vibrirajućih linija koje su više ili manje zgusnute. Tada dijete uočava razliku između prostora (slobodnog i praznog) te usvaja pojam materije i mase. Niz točkica ili crtica povezujemo s nekom pravilnosti , ritmom, redom. Kako bi dijete uspješno ovladalo ravnim linijama mora moći zaustaviti kružno kretanje rukom i upravljati rukom u određenom smjeru. Ravne linije zahtijevaju određeni stupanj koncentracije i kontrole ruke.Pojava simbola kruga se smatra krajem prve faze dječjeg likovnog stvaralašta te da dijete postaje svjesno sebe i svoje individualnosti. Krug kao simbol u toj fazi još nije pravilnog oblika, označava pojedinačni oblik bilo za ljude, životinje ili stvari.

Izražavanje kod djece započinje spontano, potaknuto vlastitom potrebom za istraživanjem. Bitno je da dijete ne ometamo i ne namećemo svoje mišljenje, da ne „ulazimo“ u njihov rad i ne nudimo im šablone i gotove nacрте. Tako možemo osigurati slobodu izražavanja , otvoriti vlastiti pogled na svijet te potaknuti maštu. Kroz likovnost

potičemo i razvijamo sposobnost govora, kreativnost, radne sposobnosti, socijalno i kognitivno mišljenje.

Kvalitetno poticanje dječjeg likovnog razvoja nije moguće bez dobrih likovnih materijala, poticajnih i pogodnih prostora za rad, svjetla, vode, pomagala, stručnog odgojitelja. (Herceg L., 2010.)

Osnovno likovno područje u mlađoj predškolskoj dobi je crtanje. Djeci je potrebno da od najranije dobi uvijek imaju na raspolaganju jednostavna sredstva i materijale za crtanje (olovka kao primarno sredstvo izražavanja, drvene boje, flomasteri, papir) kojima se mogu izraziti u svakom trenutku. Kroz likovne aktivnosti djeca razvijaju finu motoriku ruke, šake, prstiju , razvijaju izražavanje različitim crtama, kombiniranjem, ovladavanjem različitim materijalima, tehnikama i baratanjem likovnim alatom. Kroz likovne aktivnosti djeca često izražavaju svoje osjećaje i potrebe. Promatrajući crtež kroz razvojne faze možemo zaključiti koliko dijete napreduje i kako se crtež iz apstraktnog pretvara u realistični. Kada dijete dođe do 8.godine života sposobno je crtati sve vrste linija, uočiti detalje te ih prikazati.

2. FAZE RAZVOJA DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA

U prošlosti se na dijete gledalo kao na čovjeka u malom. U suvremenom svijetu znamo da se čovjek razvija u svim fazama života, u svim svojim razvojnim područjima. Kako bismo stvorili optimalne uvjete za razvoj u okolini djeteta važno je poznavati karakteristike, redoslijed razvojnih faza i bitne značajke i mogućnosti djeteta u određenoj fazi i životnoj dobi. Treba mu osigurati adekvatne materijalne uvjete (prostor, igračke, predmete, zukove, govor, glazbu) i socijalnu okolinu (tjelesni dodir, komunikaciju, društvo vršnjaka, emocionalne odnose). U razvoju dječjeg likovnog stvaralaštva istodobno se odvija nekoliko procesa, kao što su razvoj motorike ruku , šaka, prstiju i ovladavanje likovnim alatom (npr. olovka), spoznavanje okoline i svijest o njoj, razvitak potreba i sposobnost prikazivanja okoline (od simboličkog do objektivnog). Razvoj likovnog izraza popraćen je određenim značajkama u dječjim crtežima kao što su transparentnost (npr. dijete prikazuje sve što se nalazi u nekoj kući, iako mi znamo da se to u stvarnosti nevidi zbog zidova), dinamičnost (kada žele prikazati neku radnju, pokret ljudske figure), prevaljivanje (postupak prikazivanja prostora), cjelovitost (cjelovito shvaćanje pojava u svojoj okolini). (Herceg L., 2010.) Nakon rođenja pa do prve godine života djecu posebno ne zanima likovno izražavanje a niti motorika ruke još nije dovoljno razvijena.

2.1. Faza šaranja (1. – 3. godina života)

Prvo razdoblje primarnih simbola ili faza šaranja je slučajni likovni izraz koji je uočljiv kod djece od prve godine života te traje do druge ili treće godine života. Prema Grgurić, Jakubin (1996) to je period u kojem je dječji likovni crtež izgrađen od crta jednostavnim pokretima koji mogu biti namjerni ili nenamjerni. U crtežima se javljaju različite linije koje postupno vode do stvaranja prvog oblika – kruga. Krug u ovoj fazi ima univerzalnu vrijednost i može označavati razne oblike, od igračaka, predmeta do živih bića i prostora. U ovoj fazi javlja se i spirala koja postaje simbol za čovjeka. Neka djeca poimaju živo biće kao jednu liniju i niz krugova uz nju. Razvoj motorike ruke utječe na karakter likovnog izraza djeteta.

Olovka se rijetko diže s papira, čvrstina držanja olovke varira, a papir se miče jer ga ne pridržavaju. Glavne karakteristike ove faze proizlaze iz razvoja motorike. Crtanje je bilješka motoričke koordinacije (Grgurić, Jakubin, 1996). Prema autorima Grgurić, Jakubin (1996) djeca u najranijoj dobi daju smisao okolini samo tijekom fizičke eksploracije jer je to razdoblje kada uživaju u fizičkim osjetima, u kretanju i u akciji. U trećoj godini života javlja se potreba za imenovanjem likovnog izraza. Kada dijete imenuje crtež to znači da dijete napreduje od izražavanja motoričkih pokreta do fizičke kontrole linija i davanje simbola stvarima koje dijete želi prikazati. (Grgurić, Jakubin, 1996, 38). Posebnost u ovoj fazi je u tome što se likovni izraz može promatrati iz bilo kojeg kuta gledišta jer ne postoji težište linija.

Drugo razdoblje prve faze razvoja je razdoblje primarnih simbola ili kontrolirano risanje upućuje na to da dijete počinje upravljati svojim izrazom koristeći misli. Nakon stvaranja prvog simbola dijete obično počinje umetati u krug manje krugove za koje se smatra da su to oči. Ljudski lik se prikazuje kao glava i noge – „glavonožac“. „U crtež ulaze utjecaji iz vanjskog svijeta. Na kraju prve faze djetetov napredak je vrlo velik jer se spajaju oko, um i ruka“ (Grgurić, Jakubin, 1996, 44). Iako dijete svog „glavonošca“ konkretno naziva , on u njemu ne vidi stvaran izgled nego život u njemu.

2.2. *Faza izražavanja složenim simbolima (4. – 6. godina života)*

U ovoj fazi misao je pokretač dječje aktivnosti te dijete počinje crtati na osnovi predviđenog plana, a crtanjem bilježi tijek svojih misli (misaone operacije – likovna aktivnost – likovno djelo). Dijete se služi simbolima koje je stvorilo u zamjenu za realnost te zbog toga odrasli moraju biti u oprezu kod tumačenja simbola (Grgurić, Jakubin, 1996, 44 – 47). Dijete u ovoj fazi crta stvari koje su mu bliske (životinje, kuća, drvo, cvijeće), sve ono s čime dolazi u doticaj, svoju okolinu. Ljudski lik u ovoj fazi prestaje biti „glavonožac“, počinje dobivati trup (najčešće prikazan kao krug, elipsa, pravokutnik, trokut) i detalje (obavezno se prikazuje lice – oči i usta a kasnije i nos, kosa i uši). Simbol kose kod djeteta može biti samo ravna linija , zadebljana linija, usmjerena uvis ili prema dnu papira ili mnoštvo linija koje iz glve „izlaze na sve strane poput sunčevih zraka, mogu biti

kružće, vibrirajuće, zgusnute i ravne postavljene tako da su na vrhu glave ili prate oblik glave. Dijete starije od 5 godina kosu crtaja s namjerom oznake spolova. Osim kosom djeca u ovoj dobi razliku spolova prikazuju i odjećom (hlače za dječake, a haljine za djevojčice). U ovoj fazi javlja se pojam transparentnosti, cijelom duljinom hlača vide se noge. Kako bi naglasilo funkciju šake, dijete proporcionalno povećava te oblike kružćim linijama. Najčešće dijete određuje crtež po veličini papira te ga okreće kako bi ispunio prazan prostor. Obično se dogodi da dijete neke dijelove prikaže veće nego u stvarnosti, što bi značilo da time pokušava prikazati ono što mu je bitno.

2.3. *Faza intelektualnog realizma (7. – 10. godine života)*

Ova faza karakteristična je po tome što dijete pokušava postići da prikaz likova i predmeta budu što više nalik stvarnosti. U ovoj fazi pojavljuje se početak apstraktnog mišljenja. U likovnom izrazu upotrebljavaju različite oblike, linije i detalje. Dijete promatra prostor, prikazuje ga istodobno s raznih strana i kutova gledanja, može nacrtati što je ispred, a što iza. Ljudski lik u ovoj fazi je proporcionalan (glava, trup, udovi – crta debljinu ruku i nogu te time postupno uočava opći izgled tih oblika) i kompletan (puno detalja – obrve, trepavice, vlasi kose). Dijete ljudski lik može nacrtati u pokretu, iz profila, s leđa pa čak i izraze lica. Od ideje kretanja u prvoj fazi – fazi šaranja dijete je u ovoj fazi dostiglo opažanja konkretnih promjena oblika tijela. Prema Bodulić (1982) svi sadržaji crteža povezani su sada u jednu jedinstvenu cjelinu. Djeca se u ovoj dobi likovnim izražavanjem rješavaju emocionalnih frustracija s kojima se često susreću s obzirom na novo životno razdoblje (prelazak iz vrtića u školu). Zbog toga se faza intelektualnog realizma naziva još i zlatnim dobom dječjeg likovnog stvaralaštva. Ova faza likovnog razvoja sadrži osam načina likovnog izražavanja kod djece a to su : transparentni prikaz, prikaz akcije u fazama kretanja, emotivna proporcija, prevaljivanje oblika, rasklapanje oblika, vertikalna perspektiva, obrnuta perspektiva i poliperspektiva.

2.4. *Faza vizualnog realizma (10. – 14. godine života)*

Dijete ove dobi dolazi u doticaj s pubertetom što ponekad u njemu stvara osjećaj frustracije, usamljenosti i povlačenja u sebe. Dijete svjesno izražava svjetlo i sjenu te se u likovnom izrazu jasnije javlja privid volumena. Karakteristično za ovu fazu je to da se lagano gubi plošni i spontani izraz u prikazivanju ljudskog lika i prostora. S obzirom na promjene i oblikovanje vlastitog karaktera, u ovoj se fazi počinje gubiti spontanost pravog dječjeg izraza. Kroz ovu fazu dijete koristi svoju maštu kako bi prevladalo sve poteškoće kroz koje prolazi u odrastanju, no nakon puberetskog razdoblja mašta sve više izostaje. Siromaštvo likovnog stvaralaštva je prijelazno razdoblje u razvoju osobe. Na taj način dječji likovni izraz postaje odrasli likovni izraz. Bodulić (1982) tvrdi da je dijete ušlo u fazu vizualnog realizma onda kada se njegovo vizualno obuhvaćanje predmeta postupno obogaćuje, kada ono crta po stvarnoj slici predmeta, a ne po misaonoj

3. LIKOVNI MATERIJALI I TEHNIKE

Sva umjetnička djela nastala su nekom obradom, oblikovanjem materijala . Materijale koje koristimo u likovnom izražavanju dijelimo na crtaće, slikarske, grafičke, kiparske i materijale u arhitekturi. U proizvodnji tih materijala koriste se obično prirodni i novi , sintetički materijali. Većinu likovnog materijala mogu koristiti djeca ovisno o razvojnim mogućnostima i saznanjima o tehnikama. Svaki materijal zahtjeva određene postupke i pripremu. Važno je da je materijal pristupačan djeci, da uz slikarske materijale imaju barem dvije posude (jednu za pranje kistova, drugu za nanošenje vode kistom na boju), da je namještaj zaštićen kao i dječja odjeća). Za likovno izražavanje djece rane i predškolske dobi ne koriste se otrovni, oštri i šiljasti i drugi neprimjereni materijali. Od odgojitelja se između ostaloga očekuje da posjeduje sposobnosti likovno – profesionalnih kompetencija osmišljavanjem metodičkih strategija (planiranje, pripremanje, organiziranje, realiziranje, i evaluiranje procesa) kao bi utjecali na cjelovit razvoj kod djeteta. Bitno u procesu realizacije likovnih aktivnosti je znati koje likovne poticaje i tehnike ponuditi djetetu u određenom vremenu.

3.1. Crtačke likovne tehnike

Najšire područje primjene u radu sa djecom predškolskog uzrasta zauzimaju crtačke likovne tehnike. Najdostupniji materijali u sobama dnevnog boravka su olovke , drvene boje i flomasteri. Kako bi dijete od najranije dobi moglo rukovati tim materijalom treba savladati najosnovnija fizička svojstva materijala te treba naučiti kako držati i baratati likovnim alatom.

3.1.1. Olovka

Olovka je najosnovniji crtaći materijal. Kako bi mogli njome crtati na različite načine potrebno je poznavati vrste olovaka, papir te njihove mogućnosti i karakteristike. Olovka je suha crtačka tehnika. Tvrdе olovke (oznaka H do 9H) se koriste za oštre i precizne linije, za crtanje najsitnijih detalja. Meke olovke (oznaka

B do 7B) služe za crtanje jer daju bogatiji likovni izraz, njima se mogu postići tonovi svjetline (tonska modelacija). Podlogu koju koristimo uz olovku su različite vrste papira – hrapavi, glatki, tonirani, bijeli, deblji, tanji (Jakubin, 1999.). Olovka se prilikom crtanja drži u sredini ili pri samom kraju, a ne kao kod pisanja, skroz nisko.

U dječjim vrtićima najčešće se koriste mekane olovke, od 3 do 6, te se ne koriste gumice za brisanje.

Iva 1,10g

Borna 2,5g

Ena 3g

Erik 3,5g

Alice 4,9g

Emanuel 5,5g

Sebastijan 6,3g

Mila 7g

Melani 7,2g

Ana 8,3g

Fran 9,4g

Eva 12,9g

Izvor : Dječji vrtić Bistrac, Ogulin

Crteži prikazuju razvoj ljudskog lika crtačkom tehnikom – olovkom. Olovka je kao najjednostavnija tehnika omiljena među predškolskom i školskom djecom. Iz priloženih se crteža može zaključiti da se djeca kroz likovne razvojne faze poigravaju i istražuju mogućnosti izražavanja koje nudi ova tehnika. Na prvim su crtežima tako vidljive samo jasne obrisne linije različite debljine, ovisno o jačini pritiska olovke. To su vrlo jednostavni prikazi lika nastali u nekoliko poteza. Linija nije jednolična, slobodna krivulja, a oblici nisu pravilni (npr. nepravilne zatvorene linije glave), što je u skladu s razvojnom fazom motoričkih sposobnosti djeteta, a time i kontrolom medija kojim se izražava. Kasnije crteži postaju sve detaljniji, a prikaz ljudskog lika potpuniji – na glavi se pojavljuju kosa, obrve, trepavice na očima; udovi više nisu prikazani samo jednom linijom, ruke dobivaju prste i sve se veća pažnja pridaje odjeći i ukrasima na njoj. Jednako tako, mijenja se i pristup tehnici – dijete koristi mogućnost ispunjavanja pojedinih površina zgusnutim linijama, kao i različit raspon crta poigravajući se jačinom pritiska olovke – kombinira blage i tanke te oštre, debele linije, a veća je i kontrola nad olovkom pa je i linija pravilnija. S višim uzrastima javlja se i potreba za „oživljavanjem“ likova prikazom volumena pomoću tonske modelacije. Linije su puno istančanije, preciznije, a ljudski lik poprima realnije proporcije.

3.1.2. Flomaster

Flomaster je mokra crtačka tehnika. Flomasteri se proizvode u svim bojama, nijansama boja i različitih debljina. Razlikujemo dvije vrste flomastera, a to su akvarel i permanent. Podloga za flomastere je obično glatki papir (Jakubin, 1999.). Djeci su vrlo privlačni zbog jakog intenziteta boja. U dječjim likovnim izrazima najčešće se koriste zbog svoje praktičnosti, djeca lako upravljaju njima, boja se ne prolijeva. Istrošeni flomasteri u praksi zahtijevaju jači pritisak ruke na podlogu te se time razvija relativno tvr i jednoličan potez. Nakon završetka rada, flomastere je potrebno zatvoriti kako se ne bi osušili.

Lada 1,8g

Borna 2,3g

Zara 2,11g

Ena 3,3g

Iva 3,11g

Matej 5,5g

Lucija 6g

Bruno 6,4g

Hana 6,9g

Maša 7g

Ana 8,3g

Fran 9,4g

Ema 10,9g

Eva 12,9g

Izvor : Dječji vrtić Bistrac, Ogulin

Na crtežima se uočavaju razvojne faze dječjeg likovnog stvaralaštava: od prvog crteža na kojem se tek raspoznaje početni oblik/ simbol – krug nepravilnoga oblika, preko „glavonožca“ pa sve do detaljne razrade ljudskog lika. S obzirom na to da se trag flomastera ne može razmazivati, crteži su vrlo uredni, linije vrlo jasne i ujednačene. U prvim godinama djeca se većinom opredjeljuju za jednu boju flomastera, koja najčešće nije u vezi sa stvarnom bojom lika, a obrisna linija osnovno je izražajno sredstvo, kao i na crtežu olovkom. Kasnije se pojedine površine popunjavaju drugim bojama, pri čemu se zbog neravnomjernog nanošenja ponegdje vidi bjelina papira. Odabir boje i dalje nije usklađen sa stvarnom bojom lika pa se tako može vidjeti žuti nos, crvena kosa, plave oči i slično. Obojene plohe s vremenom postaju sve urednije i čišće jer dijete ima potrebu ispuniti čitavu površinu, od ruba do ruba obrisnih linija, što je u skladu s fazom razvoja motoričkih sposobnosti. Na pojedinim je crtežima vidljivo da je boja nadvladala liniju – maksimalno se iskorištava spektar boja i više nije važna obrisna linija, već ploha čiste boje. Također, pažnja se posvećuje usklađenosti sa stvarnim bojama lika. Na posljednjem se crtežu vidi i pokušaj postizanja volumena dvjema kromatski sličnim bojama (plavom i ljubičastom). Tehnika crtanja flomasterom najtraženija je i najbolje prihvaćena tehnika među djecom. Ipak, nedostatak je ove crtačke tehnike nemogućnost crtanja vrlo sitnih, minijaturnih oblika i struktura za kojom djeca imaju potrebu.

3.2. Slikarske likovne tehnike

Slikarske likovne tehnike ubrajamo u tehnike plošnog oblikovanja. Dijelimo ih na suhe (pastel, kolaž, vitraž, mozaik i tapiserija) i mokre (akvarel, tempera, akrilik, ulje, gvaš i freska).

Nositelj suhe likovne tehnike je pastel, a najvažniji alat za mokre slikarske tehnike je kist. Meki kistovi služe za preciznost u radu s bojama razrijeđenim s puno vode, dok čekinjasti kistovi imaju grublju dlaku koja prima mnogo guste boje bez narušavanja oblika kista.

U predškolskim ustanovama slikarske tehnike su u manjoj mjeri zastupljenije nego crtačke likovne tehnike. No to ne znači da su zapostavljene. Baš naprotiv, djeca vole istraživati svojim prstićima boju, vole eksperimentirati mješajući vodu i kombinirajući različite boje.

3.2.1. Pastel

Pastel je suha slikarska tehnika kojom se može i crtati i slikati. Pastel se lako nanosi te lako skida s površine ako nismo zadovoljni određenim dobivenim efektom. Ova tehnika je pogodna za nanošenje boje u nekoliko slojeva, što za rezultat daje veliku skalu boja i nijansi. Pastel dijelimo na suhi i masni. Kod suhog pastela mogu se postići mnogobrojni fini tonovi, dok masni pastel daje intenzivnije boje. Završna slika slikana pastelom fiksira se određenim fiksatorom kako bi se boje što bolje očuvale. U predškolskim ustanovama češće se koristi masni pastel zbog toga što je jednostavniji i manje osjetljiviji za korištenje.

Matej 1,7g

Noa 2,8g

Lana 3,6g

Mark 4,5g

Nicol 5,3g

Iva 5,11g

Ivana 6,5g

Hana 6,9g

Bruno 7,2g

Ana 8,3g

Ema 10,9g

Eva 12,9g

Izvor : Dječji vrtić Bistrac, Ogulin

Na priloženim dječjim radovima uočljivo je da djeca mlađe dobi imaju lagani pritisak pastele na podlogu dok starija djeca grade svoju sliku u više slojeva boje, jačim pritiskom. Kao i na crtežima flomasterom, i ovdje na prvih nekoliko primjera dolazi do izražaja samo obrisna linija, a ispunjavanje ploha bojom karakteristično je za djecu višeg uzrasta. S obzirom na to da je pastelu puno teže kontrolirati i potreban je jači pritisak rukom, crteži nisu uredni i precizni kao oni flomasterom, a boja je neravnomjerno nanesena u svim smjerovima pa se vidi i bjelina papira. Iako je pastelom moguće povlačiti tanje i deblje linije, slabije i jače, one nikada ne mogu biti toliko precizne da bi se zadovoljila dječja potreba za prikazom detalja. Iz priloženih je crteža vidljivo da djeca (osobito djevojčice) starijeg uzrasta puno pažnje posvećuju odjeći likova, pa im je spomenuta preciznost tehnike prijeko potrebna. Kako se povećava dob djeteta i potreba za što detaljnijim prikazom, a time i vrijeme zadržavanja nad crtežom, u starije djece često je površina papira zamrljana tragovima boje koju nenamjerno

raznose rukom prilikom crtanja. S druge strane, plohe boje su čiste, uredne i potpuno ispunjene.

3.2.2. *Tempera*

Tempera je slikarska tehnika koja nastaje miješanjem boja u prahu (pigmenti) s otopinom ljepila i vezivnog sredstva (bjelanjak, žumanjak jajeta, gumiarabika, mlijječ smokve, ocat, ...) po starom receptu. U današnje vrijeme koriste se već pripremljene boje u tubama. Kao podloga temperi može poslužiti papir, drvo, staklo, platno. Boje mješamo na paleti, a slikamo čvršćim kistom. Temperom možemo jednolično nanositi boju na veće površine, ali možemo postići i prijelaz između svijetla i sjene – ima dobro tonsko izražavanje volumena na plohi.

Predradnja kod dječjih aktivnosti u predškolskim ustanovama je miješanje boja. Ova aktivnost omogućuje djeci spoznaju i iskustvo u opažanju boja. Najčešća aktivnost koja se na taj način izvodi je miješanje osnovnih boja kako bi dobili izvedene boje, a dodajući vodu u određenu boju dobivaju se svjetliji tonovi. Najčešće se u radu s djecom koriste velike plohe koje pružaju osjećaj slobode te potiču dijete na slobodno i spontano istraživanje boje, sa kistom ili bez njega.

Zara 1,8g

Lada 2,2g

Niko 2,8g

Ivana 3,2g

Filip 3,5g

Josip 4,5g

Bruno 5,9g

Lucia 6,4g

Melisa 6,9g

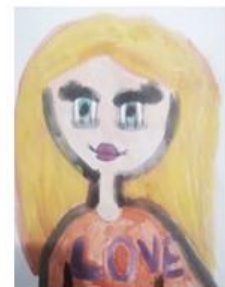
Hana 6,9g

Jan 7,6g

Fran 8,4g

Ema 10,9g

Izvor : Dječji vrtić Bistrac, Ogulin

Slikarska tehnika tempera vrlo je atraktivna kod djece. Zanimljivo je promatrati kako djeca prije početka slikanja istražuju samu boju. Mlađa djeca nanose boju u svim smjerovima (stvara se terapijski doživljaj – uživaju u nanošenju boje na podlogu). Pažnju im prije svega zaokupljaju promjene koje nastaju dodavanjem različite količine vode i prelaženjem jedne boje preko druge pa je težnja prema oblikovanju lika neznatna. Mlađa djeca još nemaju kontrolu nad kistom pa su potezi često slučajni, a pritisak kista ili presnažan ili jedva primjetan. Kod mlađe djece primjetni su prvi simboli mrlje, a kasnije se pojavljuju i debele, nejednolične linije. Do miješanja boja često dolazi nenamjerno, prilikom bojanja susjednih ploha, a zbog nemogućnosti kontroliranja udjela vode, boja je u početku prozirna i vidljivi su tragovi kista. Starija djeca nanose boju u nešto debljim slojevima, s manjim udjelom vode, a s vremenom su vidljivi i pokušaji tonske modelacije te svladavanje tanjih i debljih linija raznim pokretima i pritiskom kista. Iscrtavanje detalja na licu često je neprecizno.

3.2.3. Kolaž

Kolaž je slikarska tehnika u kojoj se koriste materijali različitih tekstura i boja. Te materijale rezanjem, trganjem i lijepljenjem nanosimo na plohu. To mogu biti raznobojni papiri, izresci iz novina, tekstil, celofan u boji, fotografije, komadići drveta. Oni daju bogat izbor boja, teksture i strukture pogodnih za stvaranje kolaža. Ova tehnika započinje rezanjem ili trganjem materijala na željene oblike, zatim slijedi slaganje oblika na plohu kombiniranjem kako bi dobili željenu kompoziciju, a tek onda na red dolazi lijepljenje.

„Kolažem se može stvoriti i fotomontaža.“ (Jakubin, 1999., 175). Fotomontaža nastaje rezanjem oblika iz fotografije ili njenih dijelova te komponiranjem novih oblika. (Jakubin, 1999.)

Izvor : Dječji vrtić Bistrac, Ogulin

Kolažna tehnika zahtijeva veću koncentraciju i pažnju. Da bi uspjeli dobiti željeni oblik izrezivanjem materijala, potrebna je redovita vježba i rad na finoj motorici

ruke, šake i prstiju. Mlađa djeca nisu bila previše zainteresirana za ovu tehniku. Djeca mlađe dobi više vole istraživati kolaž papir (trgati, gužvati), bez težnje za stvaranjem novih oblika. Kod djece predškolske dobi uočljiv je pokušaj i preciznost izrezivanja kolaž papira u geometrijskim oblicima, no često su ti izrezani oblici nastali slučajno pa tek povezivanjem dobivaju smisao. Boja kolaža u početku nije usklađena sa stvarnom bojom lika – to su jednoboje plohe s tek ponekim detaljem druge boje (oči, usta i sl.). Djeca starijeg uzrasta preciznija su pri izrezivanju papira i odabira boja, kao i pri lijepljenju na podlogu pa su i radovi uredniji.

3.3. Tehnike prostorno plastičnog oblikovanja

Tehnike prostorno plastičnog oblikovanja ili kiparske tehnike su trodimenzionalna umjetnost. Ovom tehnikom oblikujemo volumen u prostoru. Kiparstvo se dijeli po stupnju plastičnosti na punu plastiku i reljef. Osnovni cilj početnog oblikovanja u prostoru je usmjeren na istraživanje i spoznaju o danom materijalu.

U predškolskim ustanovama djeca koriste kiparske materijale (glina, plastelin, glinamol, žica, kamen) koje oblikuju na različite načine (gnječenje, valjanje, utiskivanje). U sobi dnevnog boravka djeca se igraju i koriste razni prirodno neoblikovani materijal (stiropor, spužve, drvo, cijevi, kartonski tuljci, češeri, školjke, čepovi, čačkalice ...) te njima oblikuju razne kiparske skulpture. Upoznaju se sa različitom teksturom materijala (tvrdo – mekano, glatko – hrapavo, ...). Kada dijete istraži i usvoji karakteristike ponuđenih materijala, nauči manipulirati materijalom tada kreće u modeliranje. U predškolskim ustanovama najzastupljeniji je plastelin, glinamol a u novije vrijeme u ovu vrstu možemo ubrojiti i kinetički pijesak.

3.3.1. *Plastelin*

Plastelin je umjetna masa koja se proizvodi u svim bojama, nijansama ali i u crnoj i bijeloj boji. Lako je dostupan za kupnju. Pogodan je za modeliranje, ne prlja ruke za razliku od gline ili glinamola. Prije oblikovanja treba ga izmjesiti rukama iako je dovoljno mekan.

Plastelin je tehnika koja se u predškolskoj ustanovi koristi vrlo često, gotovo svakodnevno, a primjena mu nije samo likovnog karaktera. Koristi se u istraživačkim, matematičkim aktivnostima, a služi i kao sredstvo za razvoj fine motorike i motorike šake. (Dijete, vrtić, obitelj, 36). Plastelin služi i kao terapeutsko, antistresno sredstvo, dijete ga može stiskati, gnječiti, trgati, valjati te tako smiriti i izraziti svoje trenutne osjećaje. Najbolje je kada se modelira u jednoj boji jer kada se pomiješaju boje izgube na izražajnosti i trodimenzionalnom obliku. Zamjenska masa, koja se danas često uoptrebljava umjesto plastelina je „domaći plastelin“ ili slano tijesto. Djeca vole uz pomoć odgojitelja sama izrađivati slano tijesto od soli, brašna (oštro), vode i jestivih boja. Osim što je vrlo zabavan proces izrade, djeci daje osjećaj slobode i samostalnosti da sami nešto kreiraju.

Ida 1,10g

Nikola 2,11g

Talita 4,2g

Vito 4,4g

Marta 4,9g

Filip 5,2g

Viktor 5,5g

Jakov 6,2g

Nea 6,4g

Plastelin u djece izaziva veselje, radost. Na priloženim radovima vidljivo je kako se iz jednostavnih oblika može „složiti“ apstraktna figura koja predstavlja ljudski lik. U početku je to igranje samim materijalom – pritiskanje, valjanje i oblikovanje nedefiniranih raznobojnih komada koji se zatim povezuju u novi oblik. Djeca starijeg uzrasta više se usmjeravaju na konkretnije geometrijske oblike kojima se oponaša glava ili pojedini detalji poput očiju ili kose. Pojedini oblici nastaju i slučajnim, nenamjernim pritiskanjem. Boja ne dolazi toliko do izražaja koliko samo oblikovanje – tek se za pojedine detalje koristi plastelin druge boje. U djece starije dobi figurice su preciznije i detaljnije, a sve je važniji i odabir boje za određene dijelove tijela i odjeću.

3.3.2. Žica

Ovom tehnikom modeliramo prostornim crtama. Žica se može plesti, savijati, rezati. Uz nju, koristimo se klještimama kao dodatnim alatom. Žica može biti u raznim bojama (vizualno ističu djelove konstrukcije). Konkretnim manipuliranjem žicom spoznaju se pojmovi kao što su volumen, unutarnji i vanjski prostor, odnosi u prostoru, veličina. Kada biramo žicu za modeliranje, odabiremo meku i vrlo

savitljivu žicu u prvim fazama likovnog stvaralaštva. Žica se preporuča kao likovna tehnika u školskoj dobi zbog svoje oštine i mogućih ozlijeđa u radu s njom.

Borna 3,10g

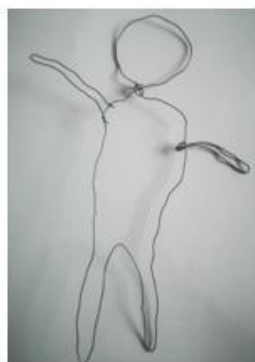
Lorin 4,6g

Matej 5,10g

Hana 6,9g

David 7,4g

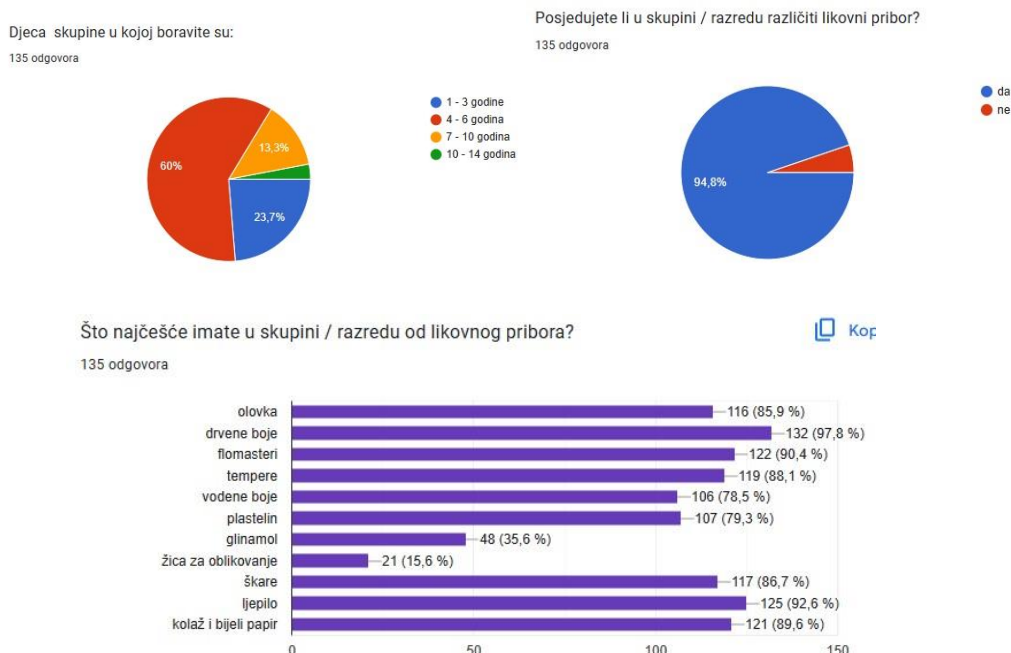
Ema 10,9g

Ovu su tehniku djeca više istraživala nego li pokušala ostvariti zadanu temu – ljudski lik. Djeci mlađe dobi nije bila toliko atraktivna. Iako savitljiva i podatna, žica je zapravo grub materijal i zahtjeva potpunu kontrolu i usredotočenost. Predškolska su djecu bila više zainteresirana za ovu tehniku, no trebalo je uložiti jako puno truda i vremena da bi se oblikovalo ljudski lik. Žičane figurice na priloženim fotografijama vrlo su jednostavno izvedene, a pojedini dijelovi nisu ni spojeni (fotografija 1 i 2). Djeca su prije svega oponašala plošnu liniju crteža, bez potrebe za postizanjem prostornosti, odnosno volume na. U kasnijim godinama vidljivo je i spretnije baratanje žicom, povezivanje na različite načine i pokušaj dobivanja treće dimenzije. Školska djeca puno spretnije rješavaju izazove sa žicom i lakše njome manipuliraju.

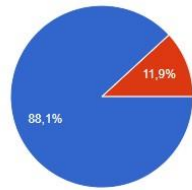
4. ISTRAŽIVANJE

Istraživanje je provedeno anketnom metodom. Izrađene su dvije ankete (jedna za odgojitelje/učitelje i jedna za roditelje). Obje ankete su anonimnog karaktera i sadržavaju slična ili ista pitanja vezana uz korištenje likovnog materijala i pribora te izražavanje likovnim tehnikama. Ankete su provedene među roditeljima dječjeg vrtića Bistrac, Ogulin i odgojiteljicama istoimenog vrtića te ostalim kolegicama odgojiteljicama u vrtićima i učiteljicama u školama nižih razreda na području Hrvatske. Ankete su podjeljene putem e-mail adresa i viber grupa. Cilj ovih anketa je bio usporediti razmišljanja i stavove između roditelja i odgojitelja vezanih za likovnost njihove djece te zastupljenost određenih likovnih tehnika.

Prilog 1. Anketa za odgojitelje/ učitelje

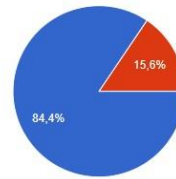

Koriste li djeca u slobodno vrijeme likovni pribor po izboru?
135 odgovora

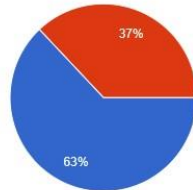
da
ne

Smatrate li da su likovne vještine djece Vaše skupine / razreda u skladu sa razvojnom dobi?
135 odgovora

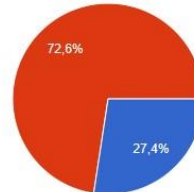
da
ne

Drže li djeca pravilno pribor za crtanje/ slikanje?
135 odgovora

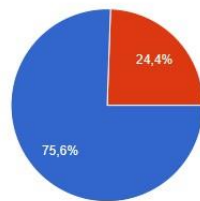
da
ne

Smatrate li da djecu kod kuće "uče" crtati / slikati?
135 odgovora

da
ne

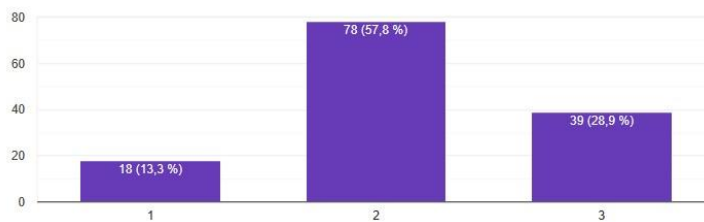
Djeca su više zainteresirana za:
135 odgovora

slobodni izričaj
predloške/ šablone / bojanke

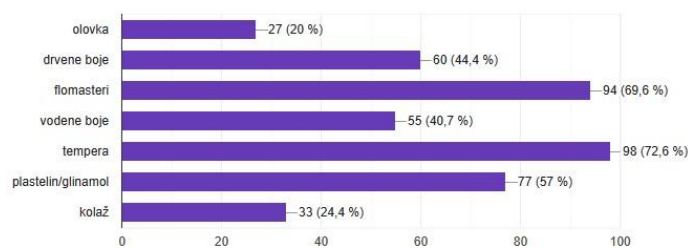
Koliko vremena okvirno provodite u likovnim aktivnostima tijekom dana?
135 odgovora

Kopiraj

Koje likovne tehnike djeca najviše vole u radu?
135 odgovora

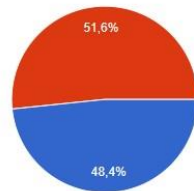
Kopiraj

Prilog 2. Anketa za roditelje

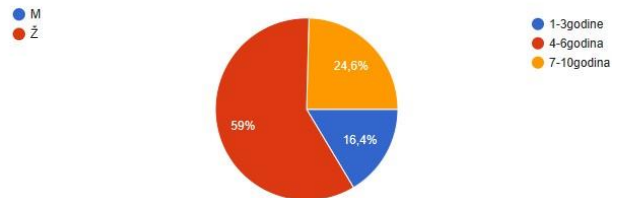
Vaše dijete je kojeg spola?

122 odgovora

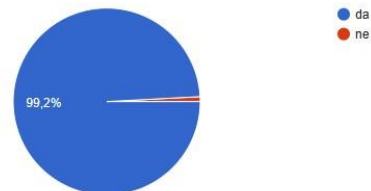
Dob Vašeg djeteta je:

122 odgovora

Imate li kod kuće različiti likovni materijal?

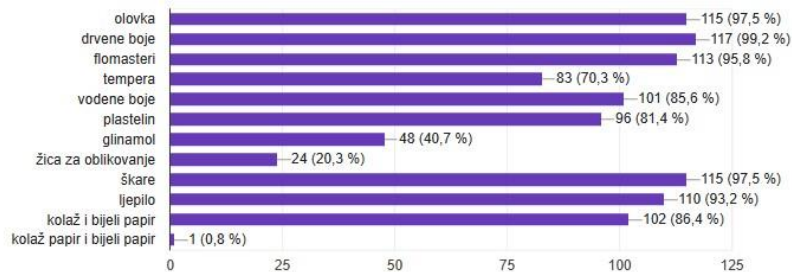
118 odgovora

Izaberite koji likovni pribor imate kod kuće:

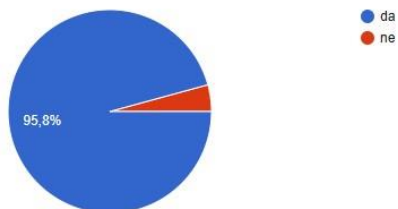
Kopira

118 odgovora

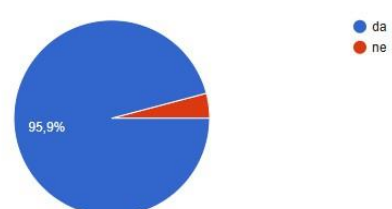
Nudite li djetetu u slobodno vrijeme likovni pribor?

118 odgovora

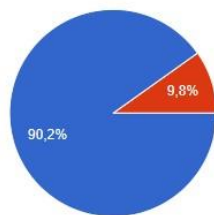
Smatrate li da su likovne vještine Vašeg djeteta u skladu s razvojnom dobi?

122 odgovora

Drži li Vaše dijete pravilno pribor za crtanje/pisanje?

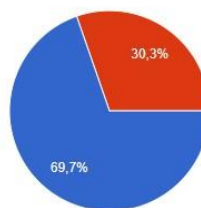
122 odgovora

Učite li dijete crtati/slikati?

122 odgovora

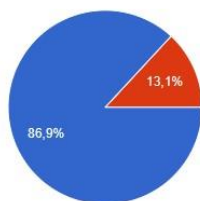
● da
● ne

● da
● ne

Što Vaše dijete više voli?

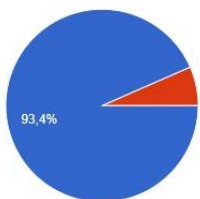
122 odgovora

● slobodno crtanje/slikanje
● bojanke/šablone

Smatrate li da se u vrtiću dovoljno bave likovnim aktivnostima?

122 odgovora

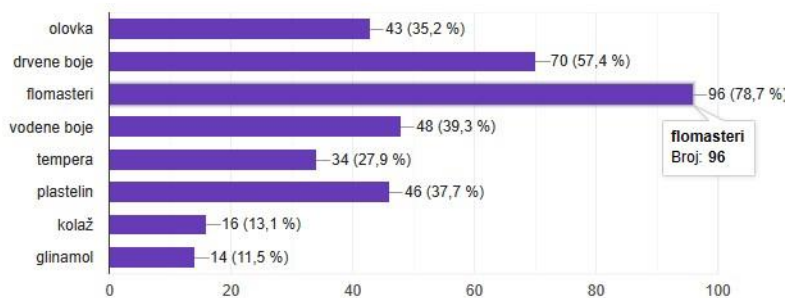

● da
● ne

Kojom likovnom tehnikom Vaše dijete najviše voli istaživati, crtati/slikati?

122 odgovora

Kopira

4.1. Analiza anketa

Anketu za roditelje ispunilo je 122 ispitanika. Većina anketiranih ispitanika ima djecu u dobi od 4 – 6 godina, te je podjednak postotak djevojčica i dječaka. 99% ispitanika posjeduje različiti likovni pribor kod kuće, od čega su najviše zastupljene drvene boje, olovke, flomasteri i škare a najmanje žica, glinamol i tempera. Gotovo svi ispitanici(95,8%) nude djeci u slobodno vrijeme likovni pribor te smatraju da su likovne vještine djece u skladu s razvojnom dobi. Velik broj ispitanika smatra da im djeca pravilno drže likovni pribor, djeca izabiru slobodno crtanje ispred šablona te ih ispitanici ne „uče“ crtati/slikati. Vrlo mali broj ispitanika (6,6%) smatra da se u vrtiću ne bave dovoljno likovnim aktivnostima.

Anketu za odgojitelje/učitelje ispunilo je 135 ispitanika, a najviše onih koji se u radu bave djecom od 4 – 6 godina. U sobi dnevnog boravka/učionici posjeduju različiti likovni pribor, od čega su najviše zastupljene drvene boje, tempere, flomasteri i olovke. U slobodno vrijeme 88,1% ispitanika smatra da djeca izabiru različiti pribor. Ispitanici smatraju da su likovne vještine djece s kojom rade u skladu s razvojnom dobi (84,4%), a nešto više od polovice ih smatra da djeca pravilno drže pribor za crtanje/slikanje (63%). Većina ispitanika smatra da se djecu kod kuće ne „uči“ crtati/slikati. Likovne aktivnosti tijekom dana u vrtiću/školi su srednje zastupljene, a djeca se u odgojno – obrazovnim ustanovama najviše vole služiti temperama, flomasterima, plastelinom i glinamolom.

Ankete su pokazale da se i jedni i drugi ispitanici slažu u određenim mišljenjima i stavovima. Ankete su pokazale da se likovnom stvaralaštu djece posvećuju i jedni i drugi ispitanici u velikoj mjeri. Pozitivno u dobivenim rezultatima anketa je to što je glavnim sudionicim - djeci ponuđen velik izbor različitog likovnog materijala te se potiče njihova kreativnost i individualnost prateći njihove interese u skladu s razvojnom dobi dječjeg likovnog stvaralaštva.

5. ZAKLJUČAK

Radeći i sudjelujući u svakodnevnom suživotu s jasličkim, vrtičkim i predškolskim skupinama djece zaključujem da svatko ima potencijala u likovnom stvaralaštvu. Likovne sposobnosti su urođene svima, samo je pitanje hoćemo li im se više ili manje posvetiti i razvijati ih tijekom života. Likovni radovi starijeg uzrasta djece možda nam se čine kao „ljepši“, uredniji, stabilniji i približni stvarnosti. Ja bih ipak odabrala kao originalnije radove one koji nastaju stvaranjem kod djece najmlađe dobi. Njihovo umijeće i sposobnost likovnog izraza je spontana, dana u trenutku, prikazuje čovjeka točno kako ga dijete vidi, zamišlja i percipira u svojoj okolini. Naravno, mi odrasli uz tumačenje nacrtanih simbola možemo sebi stvoriti jedinstvenu sliku. Tijekom sudjelovanja u aktivnostima crtanja/slikanja ljudskog lika u skupinama primjetila sam točne opise dječjih faza i prijelaze. Ono što mi je zasmetalo je utjecaj i uplitanje odraslih u likovni izraz djece svake odgojne skupine što se može primijetiti na nekim fotografijama crteža. Svako dijete, svaki pojedinac ima svoje razvojne potrebe i mogućnosti te se ne treba poistovjećivati s drugima. Na takav način rušimo dječje samopouzdanje, maštu i razvoj kreativnosti u likovnom izrazu. Učimo ga shemama i sputavamo njegov prirodni razvoj.

Cilj likovnog izražavanja ima odgojnu i terapijsku dimenziju. Odgojna dimenzija odnosi se na određivanje sposobnosti kao što su vizualna i verbalna zapažanja, mišljenje, socijalna komunikacija, uvažavanje različitosti, poštovanje, solidarnost, ustrajnost, razvoj mašte, etičke vrijednosti, kreativno rješavanje problema. Terapijska dimenzija pozitivno utječe na svakog pojedinca i njegov razvoj. Kroz svoje radove dijete izražava emocionalno i psihičko stanje. Teže prilagodljiva djeca se kroz likovne aktivnosti opuštaju i lakše prolaze kroz svoje krize adaptacije. Zanimljivo je vidjeti da iako je svatko individua za sebe, većini djece najviše odgovaraju u radu iste likovne tehnike kao što su flomasteri, tempera i plastelin. Ove rezultate pokazale su i provedene ankete. Pretpostavljam da je to tako zbog toga što su im ove tehnike u obrazovnim ustanovama (više u vrtiću nego u školi) dostupnije i više ponuđene ili možda čak nametnute u radu. Djevojčice više biraju likovne tehnike u kojima postoji manja šansa za prljanjem ruku kao što su grafitna olovka, drvene boje, flomasteri a dječaci su skloniji onim više „prljavijim“ tehnikama, temperi i plastelinu.

Ključni pokretač kojeg trebamo poticati, razvijati i njegovati kako bi se dijete likovno razvilo je mašta. Ona nije ograničena, ona proizlazi iz djetetovih osjećaja i poimanja svijeta oko sebe, ona je iskrena i jedinstvena. Dijete je u svojim crtežima jednostavno, stvara sliku svijeta kako ju samo ono vidi. Mi odrasli moramo se i možemo potruditi i dopustiti djetetu da bude to što je i izrazi se na svoj jedinstveni način.

Conclusion

Working and participating in daily coexistence with nursery, kindergarten and preschool groups of children, I conclude that everyone has potential in artistic creation. Artistic abilities are innate to everyone, the only question is whether we will dedicate ourselves more or less to them and develop them throughout our lives. The art works of older children may seem to us to be "prettier", more orderly, more stable and closer to reality. However, I would choose as more original works those that are created by children of the youngest age. Their art and ability of artistic expression is spontaneous, given in the moment, it shows a person exactly as a child sees, imagines and perceives him in his environment. Of course, we adults can create a unique image for ourselves by interpreting the drawn symbols. While participating in the activities of drawing/painting a human figure in groups, I noticed accurate descriptions of children's stages and transitions. What bothered me was the influence and interference of adults in the artistic expression of the children of each educational group, which can be observed in some photos of the drawings. Every child, every individual has his own developmental needs and possibilities and should not be identified with others. In this way, we destroy children's self-confidence, imagination and the development of creativity in artistic expression. We teach him schemes and hinder his natural development.

The goal of artistic expression has an educational and therapeutic dimension. The educational dimension refers to the determination of abilities such as visual and verbal observations, thinking, social communication, appreciation of diversity, respect, solidarity, perseverance, imagination development, ethical values, creative problem solving. The therapeutic dimension has a positive effect on each individual and his

development. Through his works, the child expresses his emotional and psychological state. Children who are more difficult to adapt relax through art activities and go through their adaptation crises more easily. It is interesting to see that although everyone is an individual for himself, most children are best suited to work with the same art techniques such as felt-tip pens, tempera and plasticine. These results were also shown by the conducted surveys. I assume that this is because these techniques are more accessible and offered to them in educational institutions (more in kindergarten than in school) or maybe even imposed on them in their work. Girls are more likely to choose art techniques in which there is less chance of getting their hands dirty, such as graphite pencils, wooden paints, felt-tip pens, while boys are more inclined to the more "dirty" techniques, tempera and plasticine.

The key driver that we need to encourage, develop and nurture in order for a child to develop artistically is imagination. It is not limited, it arises from the child's feelings and understanding of the world around him, it is sincere and unique. The child is simple in his drawings, he creates a picture of the world as only he sees it. We adults must and can make an effort and allow the child to be who he is and express himself in his own unique way.

6. LITERATURA

1. Balić – Šimrak,A., Bakotić,M. i sur. (2021.). Ljepota iz perspektive djeteta. Zagreb: Golden marketing
2. Balić – Šimrak,A. (2010.). Predškolsko dijete i likovne umjetnosti. Zagreb :Dijete, vrtić i obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu namjenjen stručnjacima i roditeljima
3. Belamarić,D. (1986.). Dijete i oblik : knjiga za odgajatelje,roditelje, pedagoge, psihologe, psihijatre. Zagreb : Alfa
4. Bodulić,V. (1982.). Umjetnički i dječji crtež : priručnik za odgajatelje i nastavnike. Zagreb : Školska knjiga
5. Grgurić,N., Jakubin,M. (1996.).Vizualno likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb : Educa
6. Herceg, L., Rončević,A., Karlavaris,B. (2010.). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb : Alfa
7. Jakubin,M. (1999.). Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi. Zagreb : Educa
8. Slunjski,E. (2013.). Kako djetetu pomoći da....(p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti : priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje. Zagren : Element
9. Šipek, B. (2015.) Kako komunicirati likovnim jezikom djece. Dijete, vrtić, obitelj 21, br79 (članak)
10. Zupančić,T. (2016.). Likovne strategije i likovni tipovi djece. Školski vjesnik – časopis za pedagoški teoriju. Tematski broj
11. Zečević,R. (2020.) Kreativnost kao sastavni dio nastave likovne kulture <https://hrcak.srce.hr/file/363600>
12. Nenadić – Bilan,D. Igra i likovno stvaralaštvo djece predškolske dobi, Filozofski fakultet u Zadru (stručni rad) <https://morepress.unizid.hr/journals/>
13. Kreativni odgoj djece. Metode likovno-estetskog odgoja i razvoja djece predškolske dobi (članak) <https://ussur-ds106.ru/hr/>

14. Faze u razvoju dječjeg crteža <https://zelenaucionica.com/faze-u-razvoju-deceg-stvaralastva>
15. Razvoj crteža s obzirom na dob <https://predskologija.com/razvoj-crteza-s-obzirom-na-dob>